

Rozdział I.

DANE OGÓLNE O WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM

Fot 1. Mazowiecki pejzaż

Przeważającą część województwa zajmują obszary związane ze zlodowaceniem środkowopolskim i charakteryzują się niewielkimi wysokościami względnymi i łagodnością stoków. W krajobrazie dominują bezzeziorne równiny denudacyjne, zbudowane z glin morenowych, piasków i pokryw peryglacialnych ze żwirowymi ostańcami moren i kemów starszych zlodowaceń. Są one porozdzielane dolinami rzek i kotlinowymi obniżeniami (częściowo z wydrami), wypełnionymi piaszczystymi osadami akumulacji rzecznej i fluwioglacjalnej o dużej miąższości. W krajobrazie są wyeksponowane znacznych rozmiarów doliny rzek: Wisły, w tym rozległa Kotlina Warszawska, Narwi, Bugu, Liwca i Pilicy. Prawie cały teren województwa jest nizinny, a wysokości bezwzględne rzadko przekraczają 200 m n.p.m.. Największą wysokością bezwzględną charakteryzuje się zespół wyrazistych form

Mapa 1. Podział administracyjny województwa mazowieckiego

kemowych i morenowych zwanych Wyniesieniami Mławskimi, gdzie wyniesienie Dębowa Góra osiąga 235 m n.p.m.. Miejscem położonym najniżej w województwie jest centrum niecki warszawskiej w okolicy Zakroczymia – 67 m n.p.m.. Duży udział powierzchni równinnych lub lekko falistych sprawia, że jest to teren o charakterze monotonnym. Nieco większymi wysokościami bezwzględными cechują się obszary zlokalizowane na południu województwa.

Ożywienie rzeźby występuje jedynie w strefie towarzyszącej zachodniej granicy województwa, w rejonie Płocka, Sierpca i Gostynina, wyrażające się w silnie zaakcentowanej zmienności form wypukłych, w zwiększeniu wysokości względnych i wartości nachylenia stoków, a przede wszystkim występowaniu jezior. Ten wyższy stopień urozmaicenia rzeźby związany jest z występowaniem na tych terenach ostatniego zlodowacenia.

Województwo nie jest zasobne w surowce mineralne; występują małe, nie eksploatowane złoża węgla brunatnego (powiaty kozienicki i radomski), fosforyty (powiat radomski) oraz kreda jeziorna i piaszka (powiat łosicki). Wydobywa się natomiast prawie na całym terenie surowce skalne, m.in. piasek, glinę, wapnienie i margle.

Klimat województwa kształtują ścierające się masy powietrza oceanicznego i kontynentalnego.

Średnia roczna temperatura w Kotlinie Warszawskiej przekracza 8°C, na przeważającym obszarze wynosi 7,5°C, obniżając się ku północnemu - wschodowi do wartości poniżej 7°C. Rozkład średnich temperatur najcieplejszego miesiąca (lipiec) w województwie jest podobny do rozkładu średnich temperatur w roku. Średnia temperatura powietrza w lipcu zmienia się od poniżej 18°C w północnej części (w rejonie Wyniesień Mławskich) do powyżej 18,5°C na większości pozostałego obszaru województwa. W rejonie Wisły temperatura przekracza 19°C. W zimie następuje wyraźny spadek temperatury w kierunku z zachodu na wschód, a izotermy przybierają kierunek zbliżony do południkowego. Średnia temperatura w styczniu zmienia się od -3,5°C na zachodzie województwa do poniżej -4,5°C w jego wschodniej części.

Średnioroczne opady atmosferyczne w województwie mazowieckim wahają się w granicach od 450 do 550 mm. Wyraźna jest przewaga opadów letnich nad zimowymi, pomimo występowania w okresie listopad - grudzień maksimum dni z opadem. Najniższe sumy opadu notuje się w styczniu lub lutym zaś najmniejsza liczba dni z opadem przypada na wiosnę. Średnia liczba dni z opadem w roku wynosi 130 - 170. Najbardziej pogodne dni występują w czerwcu, natomiast najwięcej zachmurzenie występuje w listopadzie, grudniu i styczniu. Przeważają wiatry z sektora zachodniego i na ogół są słabe i umiarkowane.

Szata roślinna jest znacznie przekształcona przez człowieka, przeważają krajobrazy rolnicze. Użytki rolne zajmują 67,4% powierzchni województwa (średnio w kraju 59,0%), w tym grunty

orne 74%, łąki i pastwiska 22,4 %. Do gospodarstw indywidualnych należy 94,9% użytków rolnych. Średnia powierzchnia gospodarstwa (7,2 ha) zbliżona jest do przeciętnej krajowej (7,0 ha). Przeważają gleby słabe i średnie, jedynie na Równinie Łowicko-Błońskiej i Wysoczyźnie Ciechanowskiej występują czarne ziemie, a w dolinach Wisły, Bugu, Bzury żyzne mady i gleby hydromorficzne. Na pozostałym obszarze przeważają gleby bielcowe.

Na Mazowszu uprawia się głównie zboża (żyto, pszenicę) i ziemniaki (zwłaszcza we wschodniej części). Hoduje się bydło mleczne, trzodę chlewną, drób. Wyróżnikiem woj. mazowieckiego jest bardzo duży udział upraw ogrodniczych, a największa ich koncentracja występuje w okolicach Grójca i Warki. Na Mazowszu powierzchnia sadów stanowi 27,7% krajowej powierzchni upraw sadowniczych.

Lasy, głównie sosnowo - modrzewiowe zajmują 22,6% powierzchni (mniej jest jedynie w województwie łódzkim i lubelskim). Największe obszary leśne to puszcze: Kampinoska, Mariańska, Kozienicka, Biała i Kurpiowska. Nieco ponad 30% powierzchni województwa stanowią obszary prawnie chronione m.in. Kampinoski Park Narodowy i 8 parków krajo-
brazowych.

Województwo mazowieckie w całości jest położone w dorzeczu Wisły. Wody powierzchniowe zajmują ponad 62 tys. ha, co stanowi 1,7% ogólnej powierzchni województwa.

Wisła przepływa przez obszar województwa mazowieckiego na odcinku o długości ponad 300 km, z czego ostatnie około 25 km przypada na Zbiornik Włocławski.

Największym dopływem Wisły na terenie województwa mazowieckiego jest prawostronna Narew z Bugiem. W 1963 roku w wyniku spiętrzenia wód Narwi i Bugu (po wybudowaniu zapory w Dębem) powstał Zbiornik Zegrzyński. Inne ważniejsze dopływy prawobrzeżne to: Wilga, Świder i Skrwa Prawa.

Największym lewostronnym dopływem Wisły na terenie województwa jest rzeka Pilica. Pozostałe ważniejsze dopływy lewobrzeżne to: Radomka, Jeziora i Bzura z Utratą i Pisią. Na Radomce w kwietniu 2001 roku oddano do eksploatacji zbiornik Domaniów.

Większe znaczenie hydrograficzne i gospodarcze w granicach województwa mazowieckiego ma 16 jezior o łącznej powierzchni około 2 tys. ha. Jeziora te są zlokalizowane blisko granicy z województwem kujawsko - pomorskim w powiatach: Sierpc, Płock i Gostynin. Tylko 5 jezior ma powierzchnię ponad 100 ha. Największą powierzchnię osiąga bardzo płytkie jezioro Zdwońskie (ponad 350 ha). Inne większe jeziora to: Lucieńskie, Białe, Urszulewskie i Szczutowskie. Jeziora o największych powierzchniach są zarazem zbiornikami o największych zasobach wody. Pojemność większą od 10 mln m³ wód posiadają tylko jeziora Lucieńskie i Białe. Pod względem genetycznym dominują jeziora polodowcowe związane z ostatnim zlodowaceniem.

Na rzekach województwa średnie odpływy jednostkowe zawierają się w granicach 1 – 5 dm³/s km². Duże ilości wody prowadzi jedynie Wisła i jej główne dopływy. Przepływ średni roczny Wisły w Warszawie w 5-leciu 1996-2000, charakteryzujący ogólne zasoby wodne zlewni od źródeł do przekroju wodowskazowego wynosi 678 m³/s. Wartości tej odpowiada odpływ jednostkowy 6,8 dm³/s km², większy od przeciętnego odpływu z obszaru kraju, który wynosi 5,6 dm³/s km².

Na terenie województwa mazowieckiego występuje kilka pięter wodonośnych o charakterze użytkowym.

Głównym poziomem użytkowym jest poziom czwartorzędowy. Decydują o tym największe zasoby wód, najłatwiejsza ich odnawialność oraz niewielka głębokość sprzyjająca budowie ujęć. Udokumentowane zasoby eksploatacyjne z tego piętra stanowią ponad 75% zasobów eksploatacyjnych województwa. Łączne zasoby wód podziemnych na terenie województwa wynoszą ponad 208 tys. m³/h.

Na szczególną uwagę zasługuje oligoceński zbiornik wód podziemnych, występujący w Warszawie i okolicach. Ma on w województwie szczególne znaczenie jako źródło zaopatrzenia w wodę stosunkowo dobrej jakości. Głównym jej użytkownikiem jest aglomeracja warszawska.

W województwie mazowieckim znajduje się 14 głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP), spośród 180 najbardziej zasobnych w wodę, występujących w kraju.

Na terenie województwa mazowieckiego dogodne warunki do rekreacji posiadają m.in. rozległe lasy puszczy: Kampinoskiej, Kurpiowskiej i Białej,

okolice Jeziora Zegrzyńskiego, doliny: Bugu, Narwi, Liwca, Wkry i Pojezierze Gostynińskie. Bardzo licznie (także przez turystów zagranicznych) odwiedzane są m.in. Warszawa, Płock, Pułtusk, Żelazowa Wola (zabytki, imprezy kulturalne, kongresy, targi i inne), Myszyniec (folklor kurpiowski) i Niepokalanów (ośrodek kultu religijnego).

Województwo zamieszkuje ok. 5,1 mln osób, co stawia go na pierwszym miejscu w kraju pod względem liczby ludności. Gęstość zaludnienia wynosi 143 mieszkańców na km², najgęściej (poza miastami) zaludnione są tereny dawnego województwa warszawskiego. Ludność miejska stanowi 64,2% ogółu ludności województwa. Odsetek kobiet na Mazowszu wynosi 51,8%. Przyrost naturalny w województwie jest ujemny i wynosi - 0,8 na 1000 mieszkańców.

Rozwój gospodarczy jest regionalnie nierównomierny; najniższe bezrobocie i najwyższe dochody są w aglomeracji warszawskiej i w Płocku; najslabiej są rozwinięte obszary peryferyjne (m.in. okolice Przysuchy, Lipska, Zwolenia, Łosic, Żuromina i Siedlec).

W województwie mazowieckim są najwyższe w kraju dochody budżetów gmin - wynoszą średnio 1228 zł na 1 mieszkańca, największe są w powiecie warszawskim, najmniejsze w powiecie lipskim. Bezrobocie jest niższe niż przeciętnie w kraju i wynosi 13,5%.

W województwie mazowieckim znajduje się ponad 425,5 tys. podmiotów gospodarczych, z czego tylko 8,9 tys. należy do sektora publicznego, a 416,6 tys. stanowią przedsiębiorstwa należące do sektora prywatnego. Łącznie zatrudniają one ponad 2,3 mln osób.